

Мікловда В.П., Пітюлич М.І.

РОЗВИТОК КРАФТОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ РЕГІОНУ

Стаття присвячена підвищенню рівня зайнятості гірського населення Закарпаття шляхом розвитку і підтримки крафтового підприємництва. Розкрито сутнісні характеристики крафтового бізнесу та з'ясовано його відмінності від малого та мікропідприємництва, здійснено аналіз розвитку крафтового підприємництва у гірських поселеннях регіону к у розрізі основних сфер діяльності та його вплив на розвиток локальних господарських систем. Запропоновано підходи до розробки територіальних програм розвитку і підтримки крафтового бізнесу та ролі органів місцевого самоврядування в їх реалізації.

Ключові слова: зайнятість, крафтове виробництво, розвиток, підтримка, програмний підхід, територіальна громада

Процеси децентралізації і пов'язана з ними реформа адміністративно-територіального устрою України об'єктивно зумовлюють потребу в науковому забезпеченні її територіальної політики. Методологічна розробка проблем просторового розвитку детермінована в першу чергу гетерогенним характером розвитку України та її регіоні, що вимагає адекватного відображення виключної різноманітності природних, соціально-економічних, етнокультурних та інших чинників в стратегії просторового розвитку у повоєнний період. Дана проблема має особливо важливе значення для Закарпаття, що характеризується чітко вираженою просторовою вертикальною зональністю, що включає низинну, передгірську та гірську природно-економічні зони, які різняться між собою не тільки природньо-кліматичними умовами, але і рівнем розвитку економіки та якістю життя населення.

Системні дослідження, які проводяться в регіоні аргументовано доводять, що найбільш складною є ситуація у гірських територіальних громадах, що характеризуються моногалузевою структурою економіки, сировинною зорієнтованістю локальних господарських систем, низьким рівнем підприємницької активності гірського населення. Моніторинг ділової активності населення області, який проводився вченими ЗРЦСЕГД НАНУ, показав, що кількість юридичних і фізичних осіб підприємців у розрахунку на одну тисячу осіб

економічно-активного населення у низинній природно-економічній зоні складає 113 осіб, в той час як у гірській – всього 29. Аналогічна кількість осіб підприємців складає відповідно 23 і 9. Капітальні видатки з бюджету на розвиток територіальних громад у гірських поселеннях є у 5 разів менше, ніж у громадах низинної природньо-економічної зони.[1] Як наслідок економічний спад і хронічне відставання в соціально-економічному розвитку сьогодні є визначальним трендом кризового стану переважної більшості гірських громад. Звідси об'єктивна необхідність пошуку ефективних механізмів активізації процесів життєдіяльності в гірських поселеннях.

Аналіз та оцінка трансформаційних процесів у гірських селах регіону вказує на те, що один із «перспективних шляхів виходу гірських громад із кризового стану є підвищення соціальної активності гірського населення шляхом включення його в сферу підприємницької та комерційної діяльності».[2] З наведеного стає очевидним, що вихід гірських громад на траєкторію стійкого економічного зростання може бути досягнутий за рахунок ефективного використання територіального капіталу громади, несучу конструкцію якого формує людський капітал.

Ефективне використання локального трудового потенціалу виступає фундаментальним імперативом економічного розвитку громади в умовах, коли на горизонті не проглядаються додаткові джерела зростання у зв'язку з повномасштабною війною. У цих умовах пріоритетним завданням органів місцевого самоврядування є сприяння диверсифікації сфери прикладання праці шляхом урізноманітнення форм і видів трудової діяльності. Йдеться про підтримку не лише

©Мікловда В.П. - д.е.н., проф. член-кореспондент НАН України, проф. кафедри економіки, підприємництва та торгівлі УжНУ
Пітюлич М.І. – д.е.н., проф., зав.відділом перспективного розвитку сільських територій ЗРЦСЕГД НАН України

традиційних видів зайнятості в гірських селах, але і поглиблення вертикальної інтеграції, активізації міжмуніципальних господарських зв'язків, кооперацію праці, формування кластерів тощо. В цьому контексті на особливу увагу заслуговує підтримка і розвиток у гірських селах крафтового виробництва, яке відкриває значні можливості для творчого самовираження підприємців. З англійської слово «craft» дослівно перекладається як ремесло. Цей термін у науковий обіг увійшов у 80-х роках минулого століття в Америці.

Під крафтовим виробництвом в економічній літературі розуміється невелике підприємництво з виробництвом та продажем унікальних товарів ручної роботи, які виробляються дрібними партіями з натуральної переважно місцевої сировини й матеріалів за традиційними або авторськими технологіями.[3]

Вище наведене вказує на те, що крафтовий бізнес будучи складовою малого підприємництва, маючи низку спільних з ним характеристик, зберігає при цьому ряд специфічних притаманних йому ознак.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика малого підприємництва та крафтового виробництва

Малий бізнес	Індикатори	Крафтове виробництво
Значно більший обсяг	1. Обсяги виробництва	Незначна кількість однотипної продукції
Широкий асортимент і номенклатура товарів і послуг	2. Характер продукції і послуг	Унікальна продукція з натуральних інгредієнтів
Значно більша чисельність працівників найми робочої сили	3. Чисельність працівників	Одноосібне або сімейне ведення бізнесу, висока частка ручної праці
Ціни формуються на ринку на основі попиту і пропозиції	4. Цінова політика	Ціни на крафтову продукцію вищі за рахунок її унікальності та якості
Кредити	5. Мобілізація фінансових ресурсів	Власні заощадження, кредити
Доступна інформація про кон'юнктуру ринку	6. Доступ до джерел інформації	Обмежений

Крафтове виробництво не слід ототожнювати також із мікробізнесом, оскільки він має під собою певну інституційну правову базу, яка регулює цей вид підприємництва, що значною мірою стимулює його розвиток.[4]

З цього виникає необхідність у дослідженні сутності крафтового виробництва, з'ясування факторів його розвитку, принципів функціонування, формування механізмів підтримки, стимулювання діяльності суб'єктів господарювання, які розвивають бізнес-середовище, здійснюють активний вплив на

розв'язання життєво важливих проблем на місцях. Це підтверджується досвідом роботи багатьох успішно функціонуючих в Україні крафтових підприємств. Зокрема бренд Gelarty, який має розгалужену мережу закладів в м. Києві з виробництва морозива, що виробляє 84 різні види, а бренд Mr Pops у Києві, Одесі, Дніпрі, Миколаєві пропонує майже 20 видів десертів і таких прикладів можна навести безліч.

За останній період часу значно активізувалась діяльність крафтових виробників у Закарпатській області, зокрема у гірських селах (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількість крафтових виробників гірських територій Закарпаття та види продукції станом на 01.01.2024 р.

№	Види крафтових підприємств	Кількість (од.)	Види крафтової продукції	Вплив на розвиток економіки
1	Сироварні, молочні фермерські господарства, ОСГ	39	Сири та молочні продукти	Розширення асортименту продукції
2	Пасіки, медоварні, майстерні	30	Мед та продукти бджільництва	Урізноманітнення продукції
3	Крафтові пекарні	5	Натуральний хліб та випічка	Нові види хлібобулочної продукції
4	Майстерні, цехи, сімейні підприємства	5	Морозиво, шоколадні вироби, цукерки	Нові вироби за технологією, смаком і якістю
5	Майстерні, миловарні, студії	8	Косметика, мило, натуральні прикраси	Розширення виробництва за рахунок нетрадиційних технологій
6	Майстерні, приватні цехи	4	Виробництво меблів	Розширення асортименту і номенклатури товарів

З даних наведених у табл. 2 видно, що переважна більшість крафтових виробників – 79,3% займаються сироварінням, виготовленням натуральних молочних продуктів, таких як бринза, качотта, вурда, сири з додаванням різних трав, йогурти, сметана, кефір, масло. Сироваріння в гірських поселеннях забезпечують 11 крафтових сироварень, 13 домашніх молочарень та 15 фермерських господарств. Їх діяльність сприяє розвитку місцевого бізнесу та забезпечує населення широким асортиментом продукції тваринництва, що має високу якість завдяки використанню традиційних технік та методів їх виробництва.

Крафтове виробництво поступово диверсифікується в різні сфери господарської діяльності. Прикладом цього є діяльність 5 крафтових пекарень (сmt. Великий Бичків, Жденієво, с. Синевирська Поляна). У Міжгірській ТГ та Великому Бичкові діють майстерні з виробництва морозива та 4 невеликі сімейні підприємства, які виготовляють натуральні та високоякісні шоколадні вироби. За останній період часу в Рахівському, Тячівському та Мукачівському районах місцеві майстри створюють натуральну косметику на основі трав, меду, а також виготовляють природні прикраси, що асоціюються з місцевими традиціями і культурою. Станом на 01.01.2024 р. тут діяли 4 місцеві майстерні, де виробляють натуральну косметику в незначних обсягах з використанням якісних природніх інгредієнтів, 2 студії, що спеціалізуються на виробництві прикрас з природніх матеріалів.

Наведене є серйозним аргументом на користь підтримки крафтового виробництва, яке все більше отримує визнання серед гірського населення як важлива сфера підприємницької діяльності, яка органічно вписується в традиції господарювання в гірських селах. Це вимагає серйозного підходу щодо стимулювання і розвитку крафтового підприємництва, оскільки цей вид діяльності дозволяє розв'язувати важливі соціально-економічні проблеми, основними і з яких є:

- Диверсифікація асортименту і номенклатури продукції, забезпечення населення якісними екологічними товарами;
- Усунення наявних деформацій у рівнях розвитку підприємництва в містах і сільській місцевості;
- Зниження рівня транзакцій у підприємців та витрат населення, які не пов'язані з виробничою діяльністю (необхідність поїздок у міста та районні центри за придбанням

необхідних товарів і послуг, витрати часу, витрати виміру (торгова марка, бренд));

- Підвищення рівня зайнятості гірського населення;

- Досягнення максимально можливого рівня завершеності виробництва товарів і послуг, подовження ланцюгів доданої вартості, що мінімізує сировинну орієнтацію гірської економіки;

- Орієнтація на використання місцевих ресурсів і сировини, що сприяє їх ефективному використанню;

- Формування прошарку ініціативних підприємливих людей у гірських селах, які беруть на себе відповідальність за результати господарської діяльності, що сприяє виявленню і використанню внутрішніх резервів і важелів розвитку населених пунктів.

Можна назвати і ряд інших вагомих аргументів, що свідчать про важливість розвитку крафтарства у гірських громадах, однак достатньо і вище наведених, щоб зрозуміти його роль в активізації підприємницької діяльності в гірських поселеннях.

Аналіз динаміки розвитку крафтового виробництва дає підставу для висновку, що в перспективі воно буде розвиватися швидкими темпами трансформуючись у різні організаційно-господарські форми, прикладом чого є діяльність релокованого підприємства «Крафтові напої Закарпаття», що функціонує на базі фермерського господарства «Коник» здійснюючи завершений цикл виробництва – від вирощування фруктів до створення якісного кінцевого продукту. Безумовно, що процес становлення крафтового підприємництва в гірських селах не може відбуватися спонтанно, він вимагає програмного цільового забезпечення шляхом розробки локальних програм стимулювання підтримки крафтових виробників, ініціаторами розробки і організаторами їх реалізації повинні стати органи місцевого самоуправління, які в умовах децентралізації є вузловим інститутом просторового розвитку. Конкретні програми розвитку крафтового бізнесу, які реалізуються в громаді, повинні бути спрямовані на розвиток капіталогенеруючих її можливостей, розвиток сфери прикладання праці, підвищення конкурентоздатності локальних господарських систем за рахунок стимулювання і розвитку наявного територіального капіталу, більш ефективного використання місцевих ресурсів. В цьому контексті на серйозну увагу заслуговує думка Д. Сірса, який відмітив, що на проблемних територіях економічний розвиток повинен

асоціюватися із створенням нових робочих місць, зниженням бідності і нерівномірного розподілу доходу.[5]

Розширення сфери прикладання праці в гірській місцевості за рахунок підтримки перспективних видів крафтового бізнесу створює умови для розвитку сфери матеріального виробництва, яке є основою трудової діяльності на селі та головним бюджетоформуючим джерелом доходів громади. Розробка програм

зайнятості шляхом підтримки і стимулювання крафтового підприємництва є свідченням того, що місцева влада здатна здійснювати активний вплив на темпи і напрями економічних процесів на підвідомчій території. Особливо вагомим є роль місцевої влади в період радикальних перетворень, коли можливості маневру суттєво розширюються, а її економічна стратегія може суттєво прискорити процеси трансформації на місцях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Перспективи економічного розвитку територіальних громад Закарпаття в умовах децентралізації влади: монографія / за ред. Мікловди В.П., Слави С.С., Сембера С.В. – Ужгород: вид. ПП «Інватор», 2018, с. 282
2. Пітюлич М.І., Мікловда В.П., Гоблик В.В., Сембер С.В. стимулювання підприємницької діяльності сільського населення гірських територій Закарпаття. Економічні інновації. Том 25. №2 (87) 2023. с 66 – 75
3. Осадчук І.В., Боліла С.Ю., Кириченко Н.В. Розвиток крафтового органічного сімейного фермерства – шлях до подолання безробіття на селі. Ефективна економіка. 2020. №4. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>
4. Закон України «Про державну підтримку малого бізнесу» від 19.10.2000р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text>
5. Seers D. The meaning of development // The Political Economy of development and underdevelopment/ C.Wilber (ed) N.Y.: Random House.1969.

REFERENCES

1. Perspektyvy ekonomichnoho rozvytku terytorial'nykh hromad Zakarpattia v umovakh detsentralizatsiyi vlady: monohrafiya [Prospects for the economic development of territorial communities of Zakarpattia under decentralization]. (2018). V. P. Miklovda, S. S. Slava, & S. V. Sember (Eds.). Uzhhorod: PP "Invazor". 282 p. [in Ukrainian].
2. Pityulych, M. I., Miklovda, V. P., Hoblyk, V. V., & Sember, S. V. (2023). Stymulyuvannya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti sil's'koho naselennya hirs'kykh terytoriy Zakarpattia [Stimulation of entrepreneurial activity of the rural population in the mountain areas of Zakarpattia]. Ekonomichni innovatsiyi, 25(2(87)), 66–75. [in Ukrainian].
3. Osadchuk, I. V., Bolila, S. Yu., & Kyrychenko, N. V. (2020). Rozvytok kraftovoho orhanichnoho simeynoho fermerstva – shlyakh do podolannya bezrobittya na seli [Development of craft organic family farming – a way to overcome unemployment in rural areas]. Efektyvna ekonomika, (4). Retrieved from: <http://www.economy.nauka.com.ua> [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrayiny "Pro derzhavnu pidtrymku maloho biznesu" [Law of Ukraine "On state support of small business"] vid 19.10.2000 № 2063-III. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text> [in Ukrainian].
5. Seers, D. (1969). The meaning of development. In C. Wilber (Ed.), The political economy of development and underdevelopment. New York: Random House. [in English]

Отримано 10.09.2025